

**СУБ'ЄКТИВНА ДЕФОРМАЦІЯ СТИЛІСТИЧНОГО ІНВАРІАНТУ
ОРИГІНАЛУ РОМАНУ “THE CATCHER IN THE RYE”
ДЖ.Д. СЕЛІНДЖЕРА У ХУДОЖНІХ ПЕРЕКЛАДАХ**

М.Ю. Ребенко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано випадки суттєвих змін експресивного потенціалу сленгу як стилістичного інваріанта роману “*The Catcher in the Rye*” Дж.Д. Селінджера у художніх перекладах, виконаних О. Логвиненком, Р. Райт-Ковальновою та М. Немцовим. Доведено, що системне накопичення нівелювань тематичної єдності та семантичної цілісності сленгової лексики в перекладі призводить до суб'єктивної деформації її стилістичного реєстру, а також емоційної та соціальної оцінки, тобто може дегармонізувати прагматичну цінність ідіостилю автора в культурі-приймачі. Встановлено, що високий ступінь творчої активності перекладача може розширювати виражальні можливості цільової мови, забезпечувати прагматичну адекватність перекладу, тобто свідчити про позитивний аспект перекладацької деформації.

Ключові слова: адекватність перекладу, ідіостиль автора, Дж.Д. Селінджер, перекладацька деформація, суб'єктивна деформація, стилістичний інваріант, сленг, художній переклад.

Сучасне перекладознавство невпинно шукає нових шляхів розв'язання чи не найбільшої проблеми – адекватності відтворення ідіостилю автора як певної двохаспектної сутності на позначення унікальності авторської картини світу на всіх рівнях організації тексту.

Проблема неврахування перекладачами взаємозв'язку об'єктивно-мовних перетворень тексту оригіналу (ТО), яка зумовлює суб'єктивно-особистісні рішення і, врешті-решт, впливає на рецепцію перекладу всіма категоріями читачів, від “зразкового” до “пересічного” (див. У. Еко [8, с. 7], В. Ізер, М. Ріффатерр, С. Фіш [9, с. 390–391]), доволі гостро постає під час вивчення друготворів відомого американського письменника Дж.Д. Селінджера, творчість якого нині знову опинилася в полі зору читачів і дослідників. Американські та вітчизняні літературознавчі розвідки (див. М. Анастасьєв, К. Воннегут, І. Галінська, І. Гольтер, Т. Денисова, Б. Дон, М. Нагорна, Дж. Олдрідж, Ю. Покальчук, Дж. Ярдлі) суттєво відрізняються в окремих аспектах, іноді настільки, що можна навіть говорити про полярність тлумачень неоднозначних образів Дж.Д. Селінджера. Тому потреба в переосмисленні деяких рішень в українських і російських перекладах цього автора та піднесення їх на новий теоретико-практичний рівень вивчення залишається актуальною.

Перекладацька деформація до цього часу не отримувала належної уваги в науці про переклад (див. А. Бермана [7], М. Гарбовського [1, с. 80, 506–514]). Вирішення цієї проблеми за допомогою розкриття характеру зв'язку об'єктивної та суб'єктивної деформацій у художніх перекладах О. Логвиненка,

Р. Райт-Ковальнової, М. Немцова роману *“The Catcher in the Rye”* Дж.Д. Селінджера на шляху відтворення смислового (див. П. Торопа [5, с. 103–104]) та/або стилістичного інваріанту (див. О. Чередниченка [6, с. 147]) оригіналу і стало пріоритетним в окресленні **мети** та вибудовуванні **завдань роботи**.

Системний аналіз двоїстої природи перекладацької деформації дав змогу конкретизувати її зміст і врахувати всі складники і характеристики досліджуваного явища в їхній динаміці. Деформацію в перекладі ми визначаємо як комплексне явище в системі перекладацьких перетворень, яке охоплює як об’єктивний процес мовних змін на всіх рівнях текстової організації, так і суб’єктивний аспект перекладацьких перетворень, зумовлений багатозначністю семантики і прагматики певних одиниць оригіналу, особливостями психологічно-мовної особистості перекладача та його творчим вибором. Перекладацька деформація може бути об’єктивною та суб’єктивною. З огляду на поставлене завдання схарактеризувати наслідки суб’єктивної деформації у разі невідтворення характерологічних рис мовних особистостей тексту автора, зокрема на рівні художнього образу Голдена Колфілда в романі *“The Catcher in the Rye”*, зупинімось на вивченні суб’єктивного аспекту загального явища перекладацької деформації – суб’єктивної деформації.

Суб’єктивна деформація є результатом таких суб’єктивно-перекладацьких перетворень тексту-оригіналу, які можуть бути як системними відхиленнями від художнього завдання автора, так і порушеннями норми цільової мови задля розширення її виражальних можливостей або досягнення прагматичної адекватності перекладу.

Переклад сленгу як стилістичного інваріанта роману Дж.Д. Селінджера *“The Catcher in the Rye”* є чи не найбільшою проблемою на шляху до повного відтворення семантики й прагматики тексту, контексту та підтексту автора в культурі-приймачі. На думку Д. Петренка, сленг є домінантним регістром мовлення Голдена Колфілда, тому має бути основною точкою відліку при аналізі перекладів першотвору Дж.Д. Селінджера [4].

Роль сленгу в американському мовленні та україно- й російськомовних рецептивних культурах далеко не однакова. Американський сленг розвиненіший, багатший, у ньому швидше відбуваються процеси “детабування”. Так, А. Колесниченко зазначає, що однією з особливостей розмовної лексики роману Дж.Д. Селінджера є зміна її статусу з пейоративного на загальносленговий, тобто перехід у доволі поширену та зрозумілу соціально-культурну мікросистему, яка може втратити ознаки табуваності [2, с. 11] і виконувати суто емотивну функцію. Цілком протилежний авторському ефект спостерігаємо в перекладі М. Немцова, де перенасичення лайливою лексикою деформує стилістику і прагматику першоджерела. Наприклад, лексико-семантична єдність rear end на позначення частини тіла тварини не має в оригіналі значення згрубілості: *“The other one, the brown one, was in his goddam cave and wouldn’t come out. All you could see was his rear end”* [13, с. 241]. У мовленні селінджерівського Голдена епітети-сленгізми goddam і rear (end)

втрачають статус ненормативної лексики і природно вписуються в контекст. Російський перекладач викривляє соціально-культурний код ТО, замінюючи стилістичний статус цих одиниць вульгаризмом “пердак” і жаргонним елементом “нафиг”: “Другой, бурый, сидел в своей, нафиг, берлоге и вылезать не хотел. Только пердак видать” [12, с. 201–202]. Вилучення цього фрагмента в перекладі Р. Райт-Ковальової – приклад фрагментарної деформації, яка, накопичуючись, може також впливати на адекватність відтворення соціально-культурного коду ТО. Український перекладач стилістично грамотно вирішив завдання відтворення переходу сленгізмів у загальнономовний статус: “Другий, бурий, сидів у своєму чортовому барлозі й не вилазив. Виставив свій зад і сидить” [10, с. 311].

У мовленні Голдена Колфілда епітети-сленгізми втрачають ознаки ненормативної лексики, частково або повністю десемантизуються, набувають іронічного забарвлення та змальовують персонажа швидше як дратівливого і рвучкого, ніж вульгарного і аморального: “Well, you could see he really felt pretty lousy about flunking me. So I shot the bull for a while. I told him I was a real moron, and all that stuff” [13, с. 16] – “Ага, думаю, виходить сумління тебе все ж таки мучить, що засипав мене! І я вирішив трохи спекульнути” [10, с. 21], “Да, видно, ему было здорово не по себе оттого, что он меня провалил. Тут, конечно, я принялся наворачивать. Говорил, что я умственно отсталый, вообще кретин...” [11, с. 17], “Ну чего, видно же: ему вполне себе паршиво от того, что меня провалил. Поэтому я немного туфты ему погонял. Сказал, что я настоящая дубина, и всякую такую хреноту” [12, с. 20]. Вилучення у перекладі О.Логвиненка знижують важливий для автора акцент – самоіронію Голдена. Російські перекладачі зберегли селінджерівський підтекст, однак порізнному його представили: Р.Райт-Ковальова ушляхетнює мовну характеристику Голдена, майстерно поєднуючи природні розмовні вислови з книжною лексикою, тоді як М.Немцов надмірно вульгаризує її, зловживаючи емотивно-зниженими сленгізмами та недолугими солецизмами.

В інших фрагментах роману прагматику авторського сленгу також змінено у зв'язку з уведенням до тексту українського перекладу розширених метафорично-образних фразеологічних єдностей. Порівняймо: “I felt so damn lonesome” [13, с. 70]. – “Тоскно, самотньо, хоч головою в стіну бийся” [10, с. 75]; “Old Ackley parked himself in my room, just for a change” [13, с. 44]. – “А капосному Еклі знов забандюрилося постріміти у мене в кімнаті” [10, с. 58]; “But my nose was bleeding all over the place” [13, с.53]. – “Проте юшка з носа в мене цвіркнула добряче” [10, с. 69]; “...I wouldn't go to one of those Ivy League colleges, if I was dying, for God's sake” [13, с. 99]. – “...але мене до тих аристократичних коледжів ніяким бубликом не заманиш, слово честі. Краще відразу зашморг на шию, чорт забирай!” [10, с. 131]. Україномовний Голден добирає оригінальні вислови та виразні порівняння. Особливого національного колориту надають його мовленню фразеологічні одиниці “битися в стіну головою”, “заманювати бубликом”, “зашморг на шию”, “забандюрилося постріміти”, “юшка з носа цвіркнула”. Насправді ж селінджерівський персонаж

не такий уже й дотепний і багатий на колоритні порівняння. У сукупності такі акультураційні дії українського перекладача, як надлишкова метафоризація з елементами одомашнення, уведення до тексту перекладу відокремлених окличних структур, генералізація назви групи найпрестижніших приватних коледжів та університетів США, викривляють вектор авторської прагматики, змінюючи мовленнєву характеристику Голдена Колфілда додатковими, відсутніми у ТО експресивно-образними нашаруваннями.

У російських перекладах не так часто обираються фразеологізми для вираження авторського задуму, однак ступінь емотивності й образності лексичних засобів для його відтворення суттєво відрізняється. Персонаж Р. Райт-Ковальнової грамотно добирає слова й вирази, віддаючи перевагу емотивно-нейтральній лексиці (наприклад “влезть в комнату”, “кров текла из носа”). У перекладі М. Немцова Голден виражається більш експресивно (наприклад “зависнуть в комнате”, “кровища хлестала”, “сунуться”). Р. Райт-Ковальова доволі виважено обирає емотивні лексеми – маркери розмовної лексики селінджерівського протагоніста (наприклад “ужасно”, “конечно”, “отчаянно”, “клянусь”, “честное слово”). Проте жаргонні “слова-паразити” в перекладі М. Немцова (наприклад “нафиг”, “чесслово”, “ексель-моксель”) перенасичують мовлення російськомовного Голдена ненормативною лексикою, що не відповідає духу оригіналу, його прагматиці.

Прикладом належності до різних освітньо-культурних соціальних груп у романі є полярність за ступенем інтенсивної грубості молодіжного сленгу Голдена та ненормативної, сказати б, на грані фолу лексики ліфтера Моріса (наприклад пейоративи “bucks”, “tail”, “chief”, “throw”, графема “innarested”, “y’innarested”, “I gotta know”, “t’night”, “ ‘bout”, “fella”). Український перекладач О. Логвиненко уникає деформації норми мови перекладу (МП): не утворює okazionalizmів і графем, не вдається до конверсії, елімінує табуйовані лексеми, про що свідчить вибір таких сленгових одиниць, як “шеф”, “зелені” (на позначення американської валюти), а також демінутивів “пізенько”, “дівчатка”. У російському перекладі Р. Райт-Ковальнової ліфтер Моріс виважено обирає слова, ввічливо звертається до Голдена. Для його лексикону також не властиві пейоративи, навпаки – мовленнєві засоби Р. Райт-Ковальнової створюють ефект мало не елітарності манер персонажа. Хоча мовленнєві засоби М. Немцова розширюють ненормативне значення авторського сленгу (“tail” – компашка, “throw” – палка, “*Or is it too late for you?*” – “*Иль те ссышком поздно?*”, “*How old are you, chief?*” – “*Те скока лет, шеф?*”, “*Okay what?*” – “*Лана че?*”), проте загалом не деформують манеру мовлення Моріса в російському перекладі. Очевидно, що втрати у перекладі М. Немцова не можуть повною мірою компенсуватися незвичним переданням маргінальних графем і нерафінованого мовлення ліфтера (“innarested”, “y’innarested” – “иннересно”, “иннерсует”) з метою розширення виражальних можливостей МП. Системне зниження стилістичного забарвлення американського сленгу повоєнної Америки у версії М. Немцова деформує образ протагоніста роману: емоції та асоціації, які викликають фрази напівкримінального жаргону

“охотничий кепарь”, “в жилу”, “спорнем”, “точняк в струю”, “отвалить”, “гнать туфту”, “всякая хренота”, “долбанутая фигня”, “шаромыжник-извращенец” тощо суттєво викривляють комунікативний намір Дж.Д. Селінджера – представити свого літературного персонажа тонко організованою особистістю, яка перебуває у стані пошуку істини. Наведені фрази та вислови звучать у вустах підлітка, який виріс у родині поважного нью-йоркського адвоката, неприродно. Ця тенденція в перекладі М. Немцова зумовлює накопичення випадків фрагментарної деформації авторських художніх деталей і, як наслідок, суттєво знижує художню цінність роману Дж.Д. Селінджера для аудиторії-реципієнта.

Яскравою характеристикою ідіостилю Дж.Д. Селінджера визнано складність і своєрідність персонажних образів, зокрема образу Голдена Колфілда у романі “*The Catcher in the Rye*”. В українському перекладі роману зафіксовано метафоризацію сленгу автора, що значно збільшує його виразність й образність, тобто змінює емотивну функцію в українській культурі-приймачі. Фразеологізація молодіжного сленгу роману О. Логвиненком посилює комедійність більшості сцен в перекладі. Загальна евфемізація та надмірна синонімізація сленгу Голдена Колфілда відчутно змінюють тональність мовлення цього літературного персонажа в російському перекладі Р.Райт-Ковальнової.

Аналіз структурно-семантичних, функціональних і стилістичних особливостей сленгу Дж.Д. Селінджера у перекладі М.Немцова виявив надмірне захоплення перекладача пейоративною лексикою, яке викривляє соціальні правила і норми поведінки американської молоді середини ХХ ст. у сприйнятті цільової аудиторії. Більшість перекладацьких рішень замінює розмовні елементи автора сучасним російським жаргоном, тобто не відтворює стилістичних особливостей молодіжного сленгу перших десятиліть повоєнної Америки, перенасичує переклад ненормативною лексикою і, як наслідок, дегармонізує його прагматичну цінність у російськомовній культурі-приймачі.

Проблема відтворення сленгу, адекватного передання його функцій і характеристик у цільовій культурі у роботах М.Немцова справді є найбільш дискусійною. Той факт, що М. Немцов є автором десятків опублікованих у Росії перекладів, які мали значний успіх, а також лауреатом спеціальної премії “За вирішення особливого перекладацького завдання” (премія Нори Галь, 2012 р.), не дає перекладачеві права на власну – часом суб’єктивно-невмотивовану – інтерпретацію суб’єктивно-прагматичного сигналу Дж.Д. Селінджера. Дійсно, російський перекладач блискуче вирішив “особливе перекладацьке завдання” – стилістично рівноцінно відтворив “зубодовбальний сленг” кримінального злочинця в оповіданні Нелсона Олгрена, за переклад якого його було удостоєно премії Нори Галь. Винайдені М. Немцовим графеми і вульгаризми у маргінальному мовленні ліфтера Моріса також сприймаються незвично і несподівано. Елементи побутового мовлення в його перекладах Чарлза Буковскі, Дональда Бартельмі, Річарда Бротигана (“куренок” – “chicken”; “подпольная газетенка” – “Underground Newspaper”, для пор. у В.Голышева читаємо “левая газетка”; “Джинн Инисё-Ините” – “the Nithering

Thithering Djinn”; “Бледномраморное кино” – “Pale Marble Movie”, для пор. в іншому перекладі читаємо “Фильм бледного мрамора”) звучать вельми яскраво і динамічно.

Аналізуючи переклади Максима Володимировича Немцова, ми жодним чином не намагалися применшити значення великої праці перекладача. Низка його перекладацьких рішень відтворення селінджерівських дзен-буддистських імплікатур є не просто вдалою, а, без перебільшення, новаторською. Це і особлива увага перекладача до кольоросимволіки Дж.Д. Селінджера (“норковий колір волосся Мюріель Гласс”, “очі Джоани кольору листя”), його сміливі яскраві оказіоналізми “бананемочь”, “бананорка”, “барабулька”, які є втіленням високохудожнього творчого підходу до проблеми відбудови символіки автора, низка фонологічно і ритмічно адекватних перекладацьких варіантів (наприклад “сам лет”, “скверна”) тощо. Проте, визнаючи творчий аспект одним із центральних у процесі перекладу, не можна не згадати слова відомої перекладачки Тетяни Некряч, яка постійно наголошує, що перекладачеві вкрай важливо класти на важелі власного сумління і перекладацької етики спроби будь-яких змін, керуватися відчуттям “перекладацького такту”, від якого залежить дуже багато – “як знайти золоту середину, не впадаючи ні в надмірну формальність, ні у вульгарну фамільярність” [3, с. 172].

У дослідженні виявлено таку тенденцію – у випадку з множинними перекладами одного й того самого автора перші його переклади більш вільні, але з плином часу змінюється вимоги читача до перекладу, його починає більше цікавити сам автор. Тоді й виникає потреба у такому перекладі, який би міг наблизити читача – тепер уже більш досвідченого і свідомого, тобто “зразкового”, – до першотвору та, власне, стилю його творця. У такому разі кожному перекладачеві, мабуть, варто поставити собі питання, яке місце займав оригінал у культурі-джерелі і яке місце, відповідно, зможе зайняти його переклад у цільовій культурі. Відповідь на це питання і визначить стратегію перекладу. У нашому дослідженні, коли мова йде про конкретний перекладацький досвід, актуалізується питання функцій, які переклад виконує у культурі-приймачі. Тобто дискусія про несумісність культур і неможливість точного перекладу, про право перекладача на творче волевиявлення втрачає своєї цінності тоді, коли переклад не виконує своєї функції. Коли високий ступінь оновлення і креативності перекладача мають значний негативний присмак, це викривляє комунікативні і когнітивні характеристики тексту автора, і взагалі руйнує охоронну функцію перекладу стосовно цільової мови, її ритмічності і норми. Якщо перекладач “вихлюпує з купелі дитину – мову перекладу” (вислів Івана Кашкіна стосовно перекладу Ч.Діккенса “Записок Піквікського клубу” Євгена Ланна), це викривляє культурний код цільової мови. Такі перекладацькі принципи є, за нашим переконанням, неправомірними.

Отже, одніми з необхідних умов адекватного художнього перекладу слід вважати мінімізацію накопичення функціональних ознак суб’єктивної деформації як запоруку правильного визначення і, відповідно, відтворення

сміслової, стилістичної, соціально-культурної, прагматичної та інших функцій інваріантів першотвору, зокрема, сленгу.

Одержані у ході дослідження результати та зроблені висновки вказують, що тема перекладацької деформації значно ширша й глибша. У ній можливі інші класифікації, інші підходи та методи перекладознавчого дослідження, що, безперечно, варто реалізувати у подальших наукових пошуках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гарбовский Н.К. Теория перевода: [учебник] / Н.К. Гарбовский. – М., 2004. – 543 с.
2. Колесниченко А.Н. Сленг в английском и русском языках: структурно-семантический, этимологический, функциональный и стилистический аспекты (на материале произведений Д. Сэлинджера “Над пропастью во ржи” и Д. Гуцко “Русскоговорящий”): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.19 “Теория языка”, 10.02.04 “Германские языки” / А.Н. Колесниченко. – Ростов-на-Дону, 2008. – 27 с.
3. Некряч Т.Є. Засоби збереження природності драматичного діалогу під час перекладу творів для театру (на матеріалі автоперекладів) / Т.Є. Некряч // Григорій Кочур у контексті української культури другої половини ХХ віку: матеріали Всеукр. наук. конф., 14–15 жовтня 2005. – Львів: ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – С. 171–178.
4. Петренко Д.И. Язык оригинала – язык перевода в условиях эпистемологической ситуации, идеологизации, деидеологизации общества: на материале романа Дж.Д. Сэлинджера “The Catcher in the Rye” и его переводов на русский язык: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19, 10.02.01 / Д.И. Петренко. – Ставрополь, 2007. – 250 с.
5. Тороп П. Тотальный перевод / Пеэтер Тороп. – Тарту: Издательство Тартуского Университета, 1995. – 220 с.
6. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / О.І. Чередниченко. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
7. Berman A. Translation and the Trials of the Foreign / A.Berman; tr. by L.Venuti // The Translation Studies Reader / ed. by Lawrence Venuti. – Devon: Florence Production Ltd., 2004. – P. 276–289.
8. Eco U. The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts / Umberto Eco / ed. by Thomas Sebeok. – Bloomington: Indiana University Press, 1984. – 278 p.
9. Wales K. A Dictionary of Stylistics / Katie Wales. – Longman Group UK Limited, 1989. – 504 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. Селінджер Дж.Д. Над прірвою у житті: [повість] / Джером Д. Селінджер; пер. з англ. О. Логвиненка / передм. Ю. Покальчука. – К.: Котигорошко, 1993. – 186 с.

11. Сэлинджер Дж.Д. Над пропастью во ржи. Выше стропила, плотники. Рассказы / Джером Д. Сэлинджер; пер. с англ. – М.: “Олимп Астрель”, 2001. – 688 с.
12. Сэлинджер Дж.Д. Собрание сочинений: [роман, повести, рассказы] / Джером Д. Сэлинджер; пер. с англ. М.Немцова. – М.: Эксмо, 2008. – 704 с.
13. Salinger J.D. The Catcher in the Rye: English Modern Prose / Jerome D. Salinger. – СПб.: Антология, КАРО, 2011. – 288 с.